

Eliza Valmorbida

PRIČAJ MI O LJUBAVI

Prevela Ljiljana Petrović Vesković

Izdavaštvo
vulkan

Beograd, 2013.

Per Gregorio



I mojoj majci,
koja me je naučila da čitam

SADRŽAJ

Uvod	9
Bila je mila	15
Njujork–London	26
Vrt ljubavi.	31
Biblioteke ljubavi.	39
Njujork–London II	45
Nova svetlost	62
Dva enterijera	72
Politički saveznici	84
Njujork–London III	94
Svirala	104
Nerešeno 1:1.	112
Mađarski poljubac.	120
Njujork–London IV	128
Što srce želi.	132
Mapa ljubavi.	145
Završni stihovi.	156
Njujork–London V	164
Baš kako treba	181

Uvod



I živeli su srećno do kraja života.

Industrija romansi obiluje sladunjavim klišeima, ali to nije ona vrsta romantike koju ćete ovde pronaći. Ovo su prave priče o pravim ljudima koji žive 365 dana u godini, a ne samo na Dan Svetog Valentina. One su pune topline, ranjivosti i osobenosti, jer ljubav počiva na detaljima.

Mnoge od ovih priča protkane su tugom. Protkane su i raznim pitanjima, ali u njima nema univerzalnih odgovora. Nema sedam puteva ka srećnom srcu, nema dvanaest koraka do savršene romanse. (Ja sam uvek podozriva prema jasno zacrtanim rutama, osim kad se nalaze na auto-karti.) Pa ipak, pišući ovu knjigu, došla sam i do nekoliko opštih zapažanja...

Tinejdžerske priče nikad nemaju srećan kraj

Previše su mladi, previše hiroviti. Njihova osećanja tako su nestalna da nijednog časa ne smete da im verujete. Romeo, kao arhetip mladog ljubavnika, doslovno boluje od ljubavnog zanosa. Kada govori o svojim osećanjima, to je donekle buncanje, a donekle sonet. On izgara od čežnje, opsednut, i izgubljen za sve što ga okružuje, tako da ljubav shvata kao pitanje života i smrti.

*Preumna, preveć lepa, umna divno,
Zaslужila je blagoslov što kivno
Muči me patnjom. Ona se odrekla
Ljubavi, pa mi presudu izrekla
Da živim bez života, da bih sad,
Živeći, ovaj iskazivao jad.**

Ali on u ovim stihovima ne govori o Đulijeti! Ovde je još zaljubljen u Rozalinu i ne može da živi bez nje. Kad malo bolje razmislimo, Romeo je mogao da doživi i srećan kraj, samo da je bio dosledniji u svojoj naklonosti i držao se Rozaline. Da je tako postupio, nikad ne bi došlo do katastrofe porodica Monteki i Kapulet. Kada Romeo na ispovesti priznaje da prethodnu noć nije proveo u svojoj postelji, monah Lavrentije kaže: *Sa Rozalinom? Bože, prosti greh!* A Romeo odgovara:

*Sa Rozalinom? Ne daj Bože! Sad
Nit' znam to ime nit' znam taj jad.*

Romeova osećanja naprasno se menjaju samo zato što je nedavno banuo na jednu zabavu i tamo se upustio u flert sa zaslepljujuće lepom neznankom. Važno je primetiti da ga Đulijeta preklinje rečima: *Ne kuni mi se lunom nestalnom, koja se menja svakog meseca, da ne bi ljubav tvoja isto tako pokazala se nepostojanom.* Šekspirov junak tek uči jezik ljubavi i kroz ljubav otkriva sebe. Dosledan svom imenu, on luta.** Ko zna da li ga negde iza kulisa čeka još neka voljena? Ko zna da li bi R + Đ bili srećni do kraja života čak i da je sve ispalo drugačije?

* Iz Šekspirove tragedije *Romeo i Đulijeta*, prevod B. Nedić i V. Živojinović (Zavod za udžbenike, Beograd, 2009). I ostali citati iz *Romea i Đulijete* preuzeti su iz istog izdanja. (Prim. prev.)

** Ime Romeo, izvedeno od poznolatinskog *romaeus*, doslovno znači *rimski hodočasnik* (hodočasnik koji je krenuo u Rim). (Prim. prev.)

Kraj je stvarno srećan samo ako mu prethodi izvesna potraga ili iskušenje

Svi znaju da nema ničega od priče ako princeza nije zaključana u visokoj kuli ili izgubljena u divljini, ako nije primorana da se uda za žapca ili da preko noći gomilu slame isprede u zlato. U najmanju ruku, ona mora bar neko vreme da nosi otrcanu odeću i da po čitav dan dirinči po kući. (Doduše, to vas i mene neodoljivo podseća na naš svakodnevni život, ali ne zaboravite da ovde govorimo o princezama.) Ista paradigma važi i za muškarce, bilo da su plave ili crvene krvi. Srećan kraj postaje mnogo srećniji tek nakon malih ili velikih muka. Ljudi koji su spremni da sve stave na kocku zarad ljubavi svojim primerom inspirišu druge. Dovoljno su smeli da se povinuju vlastitom instinktu ili da poveruju potpunom strancu, otkrivajući time svoju ranjivost. Dovoljno su hrabri da prihvate promenu, čak i da time uznemire ljude oko sebe. Oni zatvaraju oči i skaču u prazninu. Znaju da se lako može desiti da tresnu i slome vrat. Nema šanse da predvide da li će njihova priča imati srećan kraj. Osim toga, šta je to što neki kraj čini srećnim? Na jednom zidu u Istočnom Londonu stoji znamenit grafit: *Nikad nije prekasno za srećno detinjstvo*. Nakon susreta s pojedinim ljudima koji se pojavljuju u ovim pričama počela sam da razmišljam: *Nikad nije prekasno za srećan kraj*.

Tuđe priče sa srećnim krajem i mene čine srećnom

Većinu materijala za ovu knjigu prikupila sam u ličnim razgovorima, nagovarajući druge ljude da sa mnom podele svoje intimne priče. Osećala sam se pomalo bizarno dok sam se na javnim mestima sretala s potpunim strancima – sve je podsećalo na sastanke na slepo! – da bih samo nekoliko minuta

posle rukovanja počela da ih zasipam krajnje ličnim pitanjima. Bilo je to divno iskustvo, koje me je često dovodilo i na ivicu suza. Jedan od parova s kojima sam razgovarala opisao je proces pripovedanja kao svojevrsnu katarzu. Drugi par, koji je bez trunke oklevanja prihvatio moju ideju, pružio mi je naredno objašnjenje: *Dok se prisećamo kako smo se zaljubili, imamo osećaj da nam se to ponovo dešava*. Romantični partneri s neizmernim užitkom ispravljaju jedno drugo, popunjavajući rupe u sećanju, i sami otkrivajući neke nove istine (*Nisi to uradio! – Jesam! – Nikad mi to dosad nisi rekao!*). Smeju se sebi i brigama koje su ih nekada morale: šljašteće pantalone, čudne zavese, razlika u godinama, strah od vezivanja... njihovi srećni završeci i mene čine srećnom. Ako su ljudi koji svetu pristupaju s pozitivnim osećanjima prijemčiviji za pozitivne događaje i iskustva, onda možemo reći da srećan kraj ima blagotvornije dejstvo od spanaća i čokolade. Ali ova knjiga ne govori o ispraznoj bljutavoj sreći. Na ovom svetu ima i nesrećnih završetaka, čak i previše njih. Priznajem da i u ovoj knjizi ima tužnih epiloga koji vrebaju u senci ratova, gubitaka i rastanaka.

Na samom početku

Mnoge od ovih priča počinju ili se završavaju u Londonu – mestu koje volim zato što ga doživljam kao čitav svet u malom, smešten u okvire jednog grada. Očarana sam putovanjima, uspomena i migracijama koje u podjednakoj meri spajaju i razdvajaju ljude. Mnogi od ljubavnika iz ove knjige možda baš zbog toga kažu da, kada su zajedno, osećaju da su pronašli svoj dom. Promenljiva ideja *doma* počiva u srcu onoga što jesu. Veoma je važno da čovek ima osećaj da je kod kuće. A opet, to se možda ne odnosi samo na ljude koji su odnekud došli. Možda se svi ljudi tako osećaju kada pređu

Pričaj mi o ljubavi

granice vlastitog ostrva i kada pronađu osobu s kojom otkriju jedan sasvim nov svet.

Ova knjiga počinje istraživanjem zasnovanom na razgovorima s prijateljima, ali i s potpunim strancima, kao i na istinitim pričama koje sam čula ili primetila u svom okruženju, a koje su potom postepeno metamorfozirale u nešto što podseća na fikciju. Osećam se dužnom da napomenem da *Priče sa srećnim krajem* ne predstavljaju ni novinarske činjenice ni dokumentarnu reportažu, baš kao ni transkript usmeno ispričanih životnih istorija. Na nekim mestima sam verno citirala tuđe izjave, dok sam na drugima potpuno liberalno koristila vlastite reči. Pokušala sam da se uvučem u kožu drugih ljudi, da osetim težinu njihovog bremena i da dotičnu priču sagledam kroz njihove oči. Zamišljala sam scene baš kao što činim kada pišem o izmišljenim likovima, ali nijednog časa nisam previđala istinitost činjenica koje su mi poverili. Ponekad sam menjala neka imena ili detalje kako bih prikrla identitet glavnih aktera. Ponekad sam i sebe ubacivala u priču, u svojstvu naratora ili intervjuera. U drugim prilikama nastojala sam da se sasvim uklonim s vidika, ali ipak sam svaku od ovih priča prožela ličnim naklonostima i osećanjima. Virdžinija Vulf govorila je da je bolje čitati fikciju nego biografska dela ako želimo da spoznamo pravu istinu o karakteru nekog pisca. Ljudi me često pitaju zašto ovde nisam ubacila i vlastitu priču i zato želim da kažem: sve *Priče sa srećnim krajem* posvećene su ljubavi mog života.

I konačno...

Veliko hvala Pomu Somkabčartiju (*Somkabcharti*) koji mi je najpre predložio da napišem ovu knjigu, a potom i prihvatio moju formalnu ponudu. Veliko hvala i En, Džin, Gregu, Stivu, Ejmi i Keli, koji su preuzeli ulogu književnih posrednika i

provodadžija. Hvala i Almi i Nadiji, koje su mi pružile razborite kreativne savete, kao što čine sve dobre majke i sestre. Hvala i *fotografima ljubavi*, Augustu Braidotiju, Robu Hanu i Stivu Malinsu. Veliko hvala i Tari Vejn, mom agentu i zaštitnici. Hvala posvećenom i tvrdoglavom horu Zenazurijans: En Ejlor, Ejmi Hansen, Rodžeru Leviju, Stivu Malinsu, Enmari Niri, Sali Ratklif i Ričardu Simonsu. I ogromno hvala, veliko kao čitav London, parovima koji su mi poverili svoje priče. Ovde ne mogu da navedem njihova imena, ali oni će se sigurno prepoznati. Oni su mi ispričali svoje tajne. Pokazali su mi dragocenosti iz privatnih arhiva: svoja dragocena pisma, uspomene i fotografije. Podelili su svoju ljubav sa mnom. A što je još važnije, dragi čitaoče, podelili su svoju ljubav s vama.

Bila je mila



Godina 1946. Seoska Italija. Diletina majka bacila se na krevet plačući kao kiša.

Krevet je bio tvrd i kvrgav. Posteljina prosenjena i zakrpljena. Šparali su svaku paru.

Živeli su iznad prodavnice u kojoj su prodavali brašno, griz, pasulj i usoljenu ribu. U poslednje vreme lakše su dolazili do finijih sireva i šunke. Šećer je i dalje predstavljao luksuz, ali su i njega prodavali. Šećer im je pomogao da prežive rat. Prodavali su ga i nacistima i partizanima, i seljanima i strancima, svakome ko je mogao da odreši kesu. Kupac je bio kralj. Pravi kralj zbrisao je s trona, podvivši rep između zdepastih nogu, ostavivši Italiju prikovanu za stub srama.

Diletina majka je plakala. Tokom čitavog rata nije prosula ni trunku šećera. Umotavala je dragocene svetlucave kristale u grub papir koji je presavijala u improvizovane paketiće. Nikad nije straćila ni mrvu hrane, nije dopustila da im ijedan zalogaj pobegne iz usta, uprkos kralju Italije i Albanije i caru Etiopije. I uprkos svojoj kćeri.

Nemački vojnici više nisu upadali u radnju tražeći specijalan tretman. Selo se napunilo Amerikancima. Hranom i životinjama. Drugaćijim uniformama i mašinerijom. Vazduh je mirisao na preporod koji je klijao usred uništenja.

A mnogo toga je uništeno. Svi mostovi su bombardovani. Više nije bilo važno koja je strana iz kog razloga aktivirala detonatore. Škola je razneta, a crkveni zvonik slomljen. Srušene ili poharane, okružene kršom i zarasle u korov, lokalne vile bile su pune vojske. Prastari kamenolomi među brdima vrveli su od tenkova, šatora i oružja. Bodljikava žica nicala je po kukuruzištima i vinogradima. Muškarcima s padobranima, oboreni s vedrog noćnog neba, prizemljili su se na komšijinoj njivi. Odmah su ih opelješili do gole kože, ostavivši ih bez satova, odeće i opreme. Više nije bilo važno kojoj strani pripadaju. Samo nekoliko milja dalje, pružao se drvored lepih neoštećenih platana koji su se osuli zdravim zelenim lišćem, ali su i dalje podsećali samo na niz vešala. Svi će zauvek pamtit i tela ljudi koje su fašisti tamo obesili, za primer ostalima.

Diletina majka jecala je među jastucima, ali ne zbog rata. Te strahote ostale su iza njih. Primetila je da je njihova mezimica, mala Domenika, stajala pored vrata spavaće sobe i piljila u nju tužno šmrčući.

„Idi napolje i naberi maslačkovog lišća za salatu!“, doviknula joj je Diletina majka, nestrpljivo odmahujući rukom, a onda je opet zagnjurila glavu u jastuk i nastavila da rida.

Ženska deca predstavljaju veliko breme. Kako majka da opravda slaboumnost i samovolju svoje kćeri? Kako da to objasni svom mužu Erkoleu, ili prvencu Masimu, koji će uskoro stati na čelo porodice? Devojke su predstavljale takav teret. Erkole će je sigurno išamarati zbog sramote koju im je nanela. Žene i deca su kao magarci, uvek je govorio. S njima valja samo čvrstom rukom da bi se valjano ponašali. I bio je u pravu. Bila je previše meka prema toj pobegulji. Trebalo je da je pošalje u popravni dom. Možda još nije kasno. Možda bi je crkva naučila pameti. Sveštenici znaju kako se posrnule devojke dovode u red. Šta će Erkole reći na to?

Diletina majka ronila je suze u čaršave, koje je, kad nije bilo sapuna, strpljivo krpila i ribala pepelom. Svojim snažnim rukama je po stotinu puta oprala i izmlatila te čaršave u ogromnom koritu, a sada je istim tim rukama očajno udarala po vlažnom jastuku, po belom kokošjem perju koje je očerupala vlastitim šakama i nabila ga u jastučnicu, jer je bolje i lepše nego slama. Na istom tom krevetu vodila je ljubav s Erkoleom, na njemu je doživela pobačaj, na njemu je gubila krv, mleko i vodu, na njemu je donosila sluzave bebe na svet i zahvaljivala Gospodu kada bi joj podario sina.

Oba puta kada je rodila devojčice, skrušeno se izvinila svom mužu. Briznula bi u plač i pri samom pogledu na sićušna golišava tela. Erkole je obema dao ime. Diletu je tako nazvao zato što je bila mila, a Domeniku zato što se rodila u nedelju. Devojčice su predstavljale veliko breme. I ona i njen muž su to znali. Odgoj kćeri je mnogo koštao, onda bi ostale u drugom stanju i na kraju bi se odrekle porodičnog imena. Njima je uvek nešto trebalo. Zato je zahvaljivala Svetom duhu što joj je podario više sinova nego kćeri. Dva dečaka na svaku devojčicu. Računica je mogla da bude i gora.

Diletina majka okrenula je glavu i zagledala se u ikonu Svetog duha koja je visila na zidu, u dobrotivu golubicu sa sitnim crnim očima, okruženu zracima zlatne svetlosti, s raširenim krilima koja su je prosto prizivala u svoj paperjasti beli zagrljaj. Sveti duh lebdeo je nad Svetom Devom Marijom kada je saznala za blaženi plod utrobe svoje. Diletina majka ponovo je zahvalila Svetom duhu za svoja četiri sina i njeni jecaji postadoše tiši. I ponovo je zažalila što je na svet donela i dve kćeri, te dve neizbežne životne greške, uboga stvorenja ništa bolja od kokoši i prepelica, pomislila je, proklinjući njihove krhke savitljive kosti, njihovu glupost, njihove tajne i beskrajnu proizvodnju jaja.

Diletina majka uspravila se u sedeći položaj, gladeći vezeni rub čaršava. Rođenim prstima napravila je svaki od tih bodova. Uz božji blagoslov, porodica je preživela rat. Nisu skapali od gladi, kao neki iz komšiluka. Erkole i Masimo razumeli su se i u zemljoradnju i u politiku pa su znali kako da se ponašaju prema činovnicima i uniformisanim licima. A ona je znala kako da se ponaša prema mušterijama. Održavala je neutralnu ravnotežu između gladnih neprijatelja i gladnih prijatelja, jer je znala da su ljudi prevrtljivi kao planinsko nebo i da svakog časa mogu da promene stranu.

A deca su uvek ostajala deca. Ona nisu imala pravo izbora i morala su da se svrstaju na stranu svojih roditelja. Krv je krv, neumoljiva kao mlinski kamen koji se stalno vrti ukrug istom nepromenljivom putanjom, iz generacije u generaciju. Njega niko nije mogao da izbaci iz ležišta...

A sada ovo.

Imali su nekoliko njiva. Imali su čak i malo ušteđevine u metalnom i papirnom novcu, koju su čuvali u tajnoj kutiji...

A sad ovo.

Bilo je planirano da svi zajedno, čitava porodica, emigriraju na drugi kraj sveta, tamo gde se bezbedno i lagodno živelo, gde je bilo para i prostora. Gde je sve bilo lepo i novo...

A sad ovo.

Dileta je pobešla od kuće. U potaji je spakovala devojačku spremu i utekla s jednim nikogovićem, muškarcem koji je u vojsci navukao tuberkulozu. Vitorio je bio pešadinac, seljački sin. Poticao je iz proste porodice. Nije bio star, a već je bio ratni veteran, oštećena roba. Više nije bio kadar ni čestito da zapne. Zar je takav muškarac mogao da bude valjan muž i otac koji će svoju ženu i decu provesti kroz teška vremena? Pritom Dileta još nije bila ni žena. Tek se zadevojčila. Kakvog li greha! Greh i sramota! Šta će sveštenici reći na to?

Pričaj mi o ljubavi

U svakom slučaju, Diletina majka znala je šta će Erkole reći.

Njen muž će zapeniti od besa, kao razjareni bik. Odmah će se odreći svoje kćeri, te zalučene devojke s karminom na usnama, puderom na obrazima i pomodarskim loknama u kosi. Reći će joj da se tornja i da mu nikad više ne izađe pred oči. Sa sedamnaest leta, Dileta je još bila premlada da napusti domaće ognjište i uda se bez oćevog pristanka. Previše mlada da bi shvatila da je potcenila sebe i da se prodala u besćenje, kao roba bez ikakve vrednosti, pružajući užasno loš primer mlađoj sestri. Previše mlada da bi znala da će je ta ništarija gurnuti u ponor. Dileta je zasluživala nešto bolje. Porodica je zasluživala bolje. Ako nameravaju da odu odatle uz Hristov blagoslov, njihova deca treba da se ožene i udaju negde u belom svetu. Diletina majka tupo je zurila u tačkaste crne ptičje oči Svetog duha. Prekrstila se i pomolila dok su joj suze lagano tekle niz lice.

Domenika se ponovo pojavila pred vratima, držeći nabrano maslačkovo lišće u zadignutoj suknji, lišće koje je podsećalo na gomilicu zelenih krpica. Noge su joj bile žgoljave i pune modrica. Oduvek je bila bolešljiva.

„Tvoja sestra pobešla je s nekom bitangom!“, prasnula je Diletina majka, posramljeno brišući suze. „Hajde, sklanjaj mi se s očiju! Idi napolje i igranj se s pilićima.“

Sedim s Diletom u prostranoj dnevnoj sobi spojenoj s kuhinjom. Ona i dalje živi u rodnom selu, jedva na milju od crkvenog zvonika. TV je ukljućen: brbljivi voditelji, napadne reklame, vesele starlete, političari na optuženičkim klupama, sudije ginu u atentatima, blic-vesti. I hrana. Sve deluje zbrzano i nervozno, sve osim hrane. Dileta povremeno skrene pogled ka ekranu, ka izvoru pozadinske toplote i svetlosti,

kao ka starinskom šporetu na drva, s vatrom koja prijatno pucketa.

Rat je odavno progutala istorija, ali su njegovi tragovi i dalje prisutni na sve strane, i to ne samo na spomen-pločama i spomenicima. I ne samo u nazivima ulica koji podsećaju na važne istorijske datume. Tamnoputi muškarci iz Etiopije svakog dana kucaju na Diletina vrata. Neki prodaju male statue i novčanike, drugi traže posao, govoreći nekakvim afroitalijanskim. Albanci švercuju i reketiraju. Tamnopute žene dežuraju na zabačenim raskrscima, kraj kukuružišta ili špartaju duž puteva, poluodevene i orne za bilo kakav kuluk. Prodavnice u Diletinom selu i dalje snabdevaju američke vojnike u stalnoj vojnoj bazi u blizini. Iza bodljikave žice, bivši kamenolomi pretvoreni su u skladišta za nuklearne projekte. Zelenkasto-smeđi kamioni tandrču preko uzanih drumova. Bombarderi zuje po nebu na probnim letovima. Dileta prima ratnu udovičku penziju.

Ima snažne ruke, kao i njena majka, i krupne ružičaste šake. Na domalom prstu nosi burmu. Nikad je ne skida. Prošlo je šezdeset godina otkako je pobešla s Vitoriom. Kosa joj je još gusta, tamna i talasasta. Na prste može da prebroji sede vlasi.

Čitavog dana radila je u povrtnjaku. Posadila je seme prateći mesečeve mene – ako se poseje u pogrešno vreme, biljke će biti slabe i cvilave, to svi znaju. Rasadila je paradajz, postrojivši četiri sorte u zasebne redove, privezala krhke izdanke zelene boranije uz pritke i žicu, izvadila malo mladog krompira i šargarepe, a ostatak ostavila da raste. Nabrala je strukove svežeg začinskog bilja i isekla mlade glavice artičoke s bodljikavih stabljika. Poskidala je puževe sa žilavih crvenih listova radiča i tamnozelenih gužvavih listova blitve, odsekla glavicu zelene salate. Prošlo je mnogo vremena otkako je jela